ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ
της 17ης Νοεμβρίου 1992 *

Στις συνεκδικαζόμενες υποθέσεις

C-271/90,

Βασίλειο της Ισπανίας, εκπροσωπούμενο, αρχικώς, από τον Carlos Bastarreche Sagües και στη συνέχεια από τον Alberto José Navarro González, γενικό διευθυντή κοινοτικού θεσμικού και νομικού συντονισμού, και τη Rosario Silva de Lapuerta, Abogado del Estado, προϊσταμένη της υπηρεσίας κοινοτικών διαφορών, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο την ισπανική πρεσβεία 4-6, boulevard Emmanuel Servais,

προσφεύγον,

υποστηριζόμενο από τη

Γαλλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τους Jean-Pièrre Puissochet, διευθυντή νομικών υποθέσεων στο Υπουργείο Εξωτερικών, και Géraud de Bergues, κύριο βοηθό γραμματέα στο ίδιο υπουργείο, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο τη γαλλική πρεσβεία, 9, boulevard Prince Henri,

παρεμβαίνουσα,

C-281/90,

Βασίλειο του Βελγίου, εκπροσωπούμενο από τον Eduard Marissens, δικηγόρο Βρυξελλών, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τη δικηγόρο Lucy Dupong, 14a, rue des Bains,

προσφεύγον,

* Γλώσσα διαδικασίας: η ισπανική (στην υπόθεση C-271/90)· η γαλλική (στην υπόθεση C-281/90)· η ιταλική (στην υπόθεση C-289/90).

και C-289/90,

Ιταλική Δημοκρατία, εκπροσωπούμενη από τον καθηγητή Luigi Ferrari Bravo, προϊστάμενο της υπηρεσίας επιλύσεως διπλωματικών διαφορών του Υπουργείου Εξωτερικών, επικουρούμενο από τον Ivo M. Braguglia, avvocato dello Stato, με τόπο επιδόσεων στο Λουξεμβούργο την ιταλική πρεσβεία, 5, rue Marie-Adelaïde,

προσφεύγουσα,

κατά

Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, εκπροσωπούμενης, όσον αφορά τις υποθέσεις C-271/90 και C-281/90, από τον Bernhard Jansen, νομικό σύμβουλο, καθώς και αντίστοιχα από την Blanca Rodríguez Galindo και τον Xavier Lewis, μέλη της νομικής της υπηρεσίας, και, όσον αφορά την υπόθεση C-289/90, από τον Enrico Traversa, μέλος της νομικής της υπηρεσίας, με αντίκλητο στο Λουξεμβούργο τον Roberto Hayder, εκπρόσωπο της νομικής της υπηρεσίας, Centre Wagner, Kirchberg,

καθής,

που έχει ως αντικείμενο την ακύρωση της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (ΕΕ L 192, σ. 10),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ,

συγκείμενο από τους G. C. Rodríguez Iglesias, πρόεδρο τμήματος, προεδρεύοντα, M. Zuleeg και J. L. Murray, προέδρους τμήματος, G. F. Mancini, R. Joliet, F. A. Schockweiler, J. C. Moitinho de Almeida, F. Grévisse και D. A. O. Edward, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: F. G. Jacobs
γραμματέας: Δ. Τριανταφύλλου, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έκθεση ακροατηρίου,

αφού άκουσε τις αγορεύσεις ων δ ιαδίκων κατά τη συνεδρίαση της 31ης Μαρτίου 1992, κατά την οποία, όσον αφορά την υπόθεση C-271/90, το Βασίλειο της

Ισπανίας εκπροσωπήθηκε από τον Antonio Hierro Hernández-Mora, Abogado del Estado, και η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων από τους Fransisco Enrique González Díaz και Enrico Traversa, μέλη της νομικής της υπηρεσίας,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 20ής Μαΐου 1992,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

1 Με δικόγραφα που κατέθεσαν στη Γραμματεία του Δικαστηρίου, αντίστοιχα, στις 7, 14 και 20 Σεπτεμβρίου 1990, το Βασίλειο της Ισπανίας, το Βασίλειο του Βελγίου και η Ιταλική Δημοκρατία ζήτησαν, δυνάμει του άρθρου 173, πρώτο εδάφιο, της Συνθήκης ΕΟΚ, την ακύρωση της οδηγίας 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών (ΕΕ L 192, σ. 10). Η Γαλλική Δημοκρατία παρενέβη, στην υπόθεση C-271/90, υπέρ του Βασιλείου της Ισπανίας.

2 Η οδηγία 90/388 εκδόθηκε βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 3, της Συνθήκης. Το άρθρο της 1 περιέχει τον ορισμό των διαφόρων όρων που χρησιμοποιούνται στην οδηγία, όπως, κυρίως, «οργανισμοί τηλεπικοινωνιών», «ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα», «δημόσιο δίκτυο τηλεπικοινωνιών», «τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες», «τερματικό σημείο του δικτύου», «ουσιώδεις απαιτήσεις». Εξάλλου, διευκρινίζει ότι η οδηγία δεν εφαρμόζεται όσον αφορά την υπηρεσία τηλετύπου, την κινητή ραδιοτηλεφωνία, τη μέσω ραδιοκυμάτων μετάδοση μηνυμάτων και τις επικοινωνίες μέσω δορυφόρου.

3 Σύμφωνα με το άρθρο 2 της οδηγίας, τα κράτη μέλη μεριμνούν για την κατάργηση των αποκλειστικών ειδικών δικαιωμάτων για την παροχή τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών εκτός των υπηρεσιών φωνητικής τηλεφωνίας και λαμβάνουν κάθε αναγκαίο μέτρο προκειμένου να διασφαλίζεται σε κάθε οικονομικό φορέα το δικαίωμα παροχής των εν λόγω τηλεπικοιν νιακών υπηρεσιών.

4 Το άρθρο 4 επιβάλλει στα κράτη μέλη να λάβουν τα αναγκαία μέτρα για τη διασφάλιση της δημοσιότητας, της αντικειμενικότητας και της ισότητας όσον αφορά τους όρους προσβάσεως στα δίκτυα και να ανακοινώνουν, για κάθε αύξηση των τιμολογίων που εφαρμόζονται στα μισθωμένα κυκλώματα, τα στοιχεία που θα επιτρέπουν στην Επιτροπή να εκτιμά το βάσιμο των αυξήσεων αυτών.

5 Το άρθρο 6 προβλέπει, μεταξύ άλλων, την κατάργηση, από τα κράτη μέλη, των υφισταμένων περιορισμών σχετικά με την επεξεργασία των σημάτων πριν από τη διαβίβασή τους μέσω δημοσίου δικτύου ή μετά τη λήψη τους καθώς και την υποχρέωση να γνωστοποιούν στην Επιτροπή τα ληφθέντα σχετικώς μέτρα.

6 Το άρθρο 7 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη αναθέτουν, από την 1η Ιουλίου 1991, ορισμένα διοικητικά, τεχνικά, ελεγκτικά και εποπτικά καθήκοντα σε φορέα ανεξάρτητο από τους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών.

7 Το άρθρο 8 αναγνωρίζει στους χρήστες που συνδέονται με σύμβαση παροχής τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών η οποία, κατά τη σύναψή της, αποτελούσε το αντικείμενο αποκλειστικών ή ειδικών δικαιωμάτων το δικαίωμα να καταγγείλουν την εν λόγω σύμβαση τάσσοντας ορισμένη προθεσμία προειδοποιήσεως.

8 Τέλος, σύμφωνα με το άρθρο 9, τα κράτη μέλη γνωμστοποιούν στην Επιτροπή τα αναγκαία πληροφοριακά στοιχεία ώστε αυτή να είναι σε θέση να συντάσσει, για περίοδο τριών ετών, στα τέλη κάθε έτους, γενική έκθεση περί της εφαρμογής της οδηγίας.

9 Στην έκθεση ακροατηρίου αναπτύσσονται διεξοδικώς τα πραγματικά περιστατικά της διαφοράς, οι επίμαχες διατάξεις της οδηγίας, η εξέλιξη της διαδικασίας, καθώς και οι ισχυρισμοί και τα επιχειρήματα των διαδίκων. Τα στοιχεία αυτά της δικογραφίας δεν επαναλαμβάνονται κατωτέρω παρά μόνον καθόσον απαιτείται για τη συλλογιστική του Δικαστηρίου.

10 Προς στήριξη της προσφυγής τους, τα κράτη μέλη προβάλλουν διαφόρους λόγους συνισταμένους, κατ' ουσίαν, στην αναρμοδιότητα της Επιτροπής, στην έλλειψη αιτιολογίας και στην παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας.

Όσον αφορά την αρμοδιότητα της Επιτροπής

11 Με τις γραπτές της παρατηρήσεις, η Βελγική Κυβέρνηση ισχυρίζεται, πρώτον, ότι οι διατάξεις του άρθρου 90, παράγραφος 3, της Συνθήκης δεν παρέχουν στην Επιτροπή κανονιστική εξουσία αλλά περιορίζονται στο να της αναθέτουν τη μέριμνα για την εφαρμογή των ήδη υφισταμένων κοινοτικών κανόνων. Κατά την κυβέρνηση αυτή, η Επιτροπή δεν μπορεί, βάσει του άρθρου 90, παράγραφος 3, της Συνθήκης, να θεσπίζει νέους κανόνες, όπως συμβαίνει με τα άρθρα 1, 2, 4 και 6 της επίδικης οδηγίας.

12 Το επιχείρημα αυτό πρέπει να απορριφθεί. Όπως έχει κρίνει το Δικαστήριο με την απόφασή του της 19ης Μαρτίου 1991, C-202/88, Γαλλία κατά Επιτροπής (Συλλογή 1991, σ. I-1223, σκέψη 14), το άρθρο 90, παράγραφος 3, καθιστώντας δυνατή στην Επιτροπή την έκδοση οδηγιών, της χορηγεί εξουσία εκδόσεως γενικών κανόνων που διευκρινίζουν τις υποχρεώσεις που απορρέουν από τη Συνθήκη, υποχρεώσεις οι οποίες επιβάλλονται στα κράτη μέλη όσον αφορά τις επιχειρήσεις που αναφέρονται στις δύο προηγούμενες παραγράφους του ιδίου άρθρου. Επομένως, η εξουσία της Επιτροπής δεν περιορίζεται στην απλή μέριμνα εφαρμογής των ήδη υφισταμένων κοινοτικών κανόνων.

13 Δεύτερον, η Βελγική Κυβέρνηση ισχυρίζεται ότι, επιτάσσοντας την κατάργηση των ειδικών και αποκλειστικών δικαιωμάτων, η Επιτροπή σφετερίστηκε τις αρμοδιότητες που έχουν παρασχεθεί στο Συμβούλιο με τα άρθρα 87 και 100 Α της Συνθήκης.

14 Συναφώς, αρκεί να υπομνησθεί ότι το αντικείμενο της αρμοδιότητας που έχει παρασχεθεί στην Επιτροπή με το άρθρο 90, παράγραφος 3, είναι διαφορετικό και περισσότερο ειδικό από αυτό των αρμοδιοτήτων που έχουν απονεμηθεί στο Συμβούλιο με το άρθρο 100 Α, αφενός, και το άρθρο 87, αφετέρου, και ότι το ενδεχόμενο θεσπίσεως εκ μέρους του Συμβουλίου, κατά την άσκηση της γενικής εξουσίας του δυνάμει άλλων άρθρων της Συνθήκης, διατάξεων που αφορούν τον ειδικό τομέα του άρθρου 90 δεν εμποδίζει την άσκηση της αρμοδιό-

τητας που χορηγεί το τελευταίο αυτό άρθρο στην Επιτροπή (η προαναφερθείσα απόφαση της 19ης Μαρτίο 1991, Γαλλία κατά Επιτροπής, σκέψεις 25 και 26).

15 Εξάλλου, κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση, η Βελγική Κυβέρνηση προέβαλε τα ακόλουθα επιχειρήματα.

16 Αφενός, υποστήριξε ότι, καίτοι η Επιτροπή εγκύρως καθόρισε, με την οδηγία 88/301/ΕΟΚ, της 16ης Μαΐου 1988, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές τηλεπικοινωνιακών τερματικών (ΕΕ L 131, σ. 73), γνωστή ως οδηγία «σχετική με τα τερματικά», τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 30 της Συνθήκης, εφόσον το άρθρο αυτό είχε ήδη αρκούντως διευκρινισθεί προηγουμένως από τους κανόνες του παραγώγου δικαίου, δεν μπορούσε εγκύρως να καθορίσει, με την επίμαχη οδηγία, τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το άρθρο 59 της Συνθήκης, του οποίου η εφαρμογή θέτει περίπλοκα προβλήματα όσον αφορά τον τομέα των τηλεπικοινωνιών, χωρίς να έχει προηγουμένως εκδοθεί οδηγία του Συμβουλίου διευκρινίζουσα το περιεχόμενο του άρθρου αυτού.

17 Αφετέρου, η εν λόγω κυβέρνηση υποστήριξε ότι, κατά το μέτρο που είναι δυνατή η πρόβλεψη περισσοτέρων του ενός τρόπων για την εκπλήρωση από τα κράτη μέλη των υποχρεώσεων που υπέχουν από το άρθρο 86 της Συνθήκης στον τομέα των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, η Επιτροπή δεν δικαιούταν να τους επιβάλει συγκεκριμένο μέσο για την επίτευξη ενός αποτελέσματος.

18 Πρέπει να υπομνησθεί ότι, με την προαναφερθείσα απόφαση της 19ης Μαρτίου 1991, Γαλλία κατά Επιτροπής, σκέψη 21, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εποπτική εξουσία που ανατίθεται στην Επιτροπή περιλαμβάνει τη στηριζόμενη στο άρθρο 90, παράγραφος 3, δυνατότητα διευκρινίσεως των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Συνθήκη και ότι, κατά συνέπεια, η έκταση της εξουσίας αυτής εξαρτάται από την έκταση εφαρμογής των κανόνων των οποίων η τήρηση πρέπει να εξασφαλιστεί.

19 Δυνάμει του άρθρου 59 της Συνθήκης, οι περιορισμοί της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών στο εσωτερικό της Κοινότητος πρέπει να έχουν καταργηθεί κατά την εκπνοή της μεταβατικής περιόδου όσον αφορά τους υπηκόους των κρατών

μελών που είναι εγκατεστημένοι σε κράτος της Κοινότητος άλλο από εκείνο του αποδέκτη της παροχής. Οι επιταγές της οδηγίας αυτής συνεπάγονται, ιδίως, την εξάλειψη κάθε διακρίσεως σε βάρος του παρέχοντος υπηρεσίες που είναι εγκατεστημένος σε κράτος μέλος άλλο από αυτό της παροχής.

20 Κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου (βλ. ιδίως την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1981, 279/80, Webb, Συλλογή 1981, σ. 3305, σκέψη 13), το άρθρο 59 επιβάλλει μια επακριβώς καθορισμένη υποχρέωση επιτεύξεως ορισμένου αποτελέσματος η εκπλήρωση της οποίας θα πρέπει να διευκολυνθεί και όχι να εξαρτηθεί από την εφαρμογή ενός προγράμματος προοδευτικών μέτρων. Ως εκ τούτου, οι διατάξεις του άρθρου 59 της Συνθήκης εφαρμόζονται χωρίς καμιά επιφύλαξη κατά την εκπνοή της μεταβατικής περιόδου (απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 1974, 33/74, Van Binsbergen, Συλλογή τόμος 1974, σ. 515, σκέψη 24).

21 Επομένως, εφόσον το άρθρο 59, όπως και το άρθρο 30, αποτελεί διάταξη απευθείας εφαρμοζομένη, η Επιτροπή μπορούσε, προκειμένου να ευνοήσει την πραγματική άσκηση του δικαιώματος της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών, να διευκρινίσει τις απορρέουσες από το άρθρο αυτό υποχρεώσεις χωρίς να είναι αναγκαία προηγούμενη νομοθετική ενέργεια του Συμβουλίου. Υπό τις συνθήκες αυτές, περιορισμός της εξουσίας της Επιτροπής του είδους που υποδεικνύει η Βελγική Κυβέρνηση θα είχε ως αποτέλεσμα να στερηθεί το άρθρο 90, παράγραφος 3, της πρακτικής του αποτελεσματικότητας. Κατά συνέπεια, το πρώτο επιχείρημα της Βελγικής Κυβερνήσεως πρέπει να απορριφθεί.

22 Όσον αφορά το άρθρο 86 της Συνθήκης, διαπιστώνεται ότι, αντίθετα προς όσα διατείνεται η Βελγική Κυβέρνηση, η οδηγία 90/388 δεν προσδιορίζει κατά τρόπο εξαντλητικό τα μέσα που έχουν τα κράτη μέλη στη διάθεσή τους για την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που υπέχουν από τη διάταξη αυτή. Έτσι, το άρθρο 7 της οδηγίας 90/388, που κατά τη διάρκεια της επ' ακροατηρίου συζητήσεως η Βελγική Κυβέρνηση παρουσίασε ως παράδειγμα των επιβαλλομένων στα κράτη μέλη εξαναγκασμών, περιορίζεται στο να επιτάσσει, σύμφωνα με τις απαιτήσεις του συστήματος ανόθευτου ανταγωνισμού που προβλέπει το άρθρο 3, στοιχειο στ', της Συνθήκης (βλ. κυρίως την προαναφερθείσα απόφαση Γαλλία κατά Επιτροπής, σκέψεις 51 και 52), ότι ο φορέας των εξουσιών εγκρίσεως, ελέγχου και εποπτείας των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών πρέπει να είναι ανεξάρτητος από τους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών. Η διάταξη αυτή θέτει κανόνα δικαίου και παρέχει στις εθνικές αρχές σημαντική ελευθερία όσον αφορά την επιλογή των μέσων εφαρμογής του. Επομένως, το επιχείρημα ότι η Επιτροπή, καθορίζοντας ένα εξαιρετικά άκαμπτο πλαίσιο για την εξάλειψη των παραβάσεων του άρθρου 86, υπερέβη τις εξουσίες που διαθέτει από το άρθρο 90, παράγραφος 3, πρέπει να απορριφθεί.

23 Η Ισπανική και η Ιταλική Κυβέρνηση επισημαίνουν ότι το άρθρο 90, παράγραφος 3, της Συνθήκης δεν παρέχει στην Επιτροπή την εξουσία να υποχρεώνει τα κράτη μέλη να επιβάλλουν την τροποποίηση των συμβάσεων που έχουν ελευθέρως συναφθεί μεταξύ διαχειριστών και χρηστών τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών όπως προβλέπει το άρθρο 8 της οδηγίας.

24 Με την προαναφερθείσα απόφαση Γαλλία κατά Επιτροπής, σκέψη 55, το Δικαστήριο υπέμνησε ότι το άρθρο 90 της Συνθήκης παρέχει εξουσία στην Επιτροπή μόνον ως προς τα κρατικά μέτρα και ότι η θίγουσα τον ανταγωνισμό συμπεριφορά που ακολουθήθηκε από τις επιχειρήσεις εξ ιδίας πρωτοβουλίας μπορεί να αντιμετωπισθεί μόνο με ατομικές αποφάσεις κατ' εφαρμογή των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης.

25 Όπως από τη «σχετικά με τα τερματικά» οδηγία, έτσι και από την αποτελούσα το αντικείμενο των υπό κρίση προσφυγών οδηγία ουδόλως καταφαίνεται ότι οι κάτοχοι ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων αναγκάστηκαν ή παρακινήθηκαν, από κρατικές ρυθμίσεις, να συνάψουν συμβάσεις μακράς διαρκείας.

26 Επομένως, το άρθρο 90 δεν μπορεί να θεωρηθεί ως η κατάλληλη βάση για την εξάλειψη των εμποδίων στον ανταγωνισμό που θα προέκυπταν από τις μνημονευόμενες στην οδηγία συμβάσεις μακράς διαρκείας.

27 Συνεπώς, το άρθρο 8 της οδηγίας πρέπει να ακυρωθεί.

Όσον αφορά την έλλειψη αιτιολογίας

28 Η Ισπανική Κυβέρνηση υποστηρίζει ότι η επίδικη οδηγία είναι, όσον αφορά τα ειδικά δικαιώματα, ανεπαρκώς αιτιολογημένη.

29 Με την προαναφερθείσα απόφασή του της 19ης Μαρτίου 1991, Γαλλία κατά Επιτροπής, σκέψη 45, το Δικαστήριο έκρινε, αναφορικά με τη «σχετική με τα τερματικά» οδηγία, ότι πρέπει να θεωρείται ως ανεπαρκώς αιτιολογημένη μια οδηγία η οποία, ενώ σκοπεί στην κατάργηση ειδικών δικαιωμάτων σε συγκεκριμένο τομέα, δεν διευκρινίζει, με τις διατάξεις ή τις αιτιολογικές σκέψεις της, ούτε το είδος των ειδικών δικαιωμάτων στα οποία συγκεκριμένως αναφέρεται ούτε το γιατί η ύπαρξη των δικαιωμάτων αυτών είναι αντίθετη προς τις διάφορες διατάξεις της Συνθήκης.

30 Η επίδικη οδηγία δεν περιλαμβάνει τέτοιες διευκρινίσεις.

31 Ειδικότερα, ο ορισμός του άρθρου 1, κατά τον οποίο με τον όρο «ειδικά ή αποκλειστικά δικαιώματα» νοούνται τα «δικαιώματα που χορηγούνται από κράτος μέλος ή δημόσια αρχή σε έναν ή περισσοτέρους δημόσιους ή ιδιωτικούς οργανισμούς με οποιοδήποτε μέσο νομοθετικού, κανονιστικού ή διοικητικού χαρακτήρα το οποίο εξασφαλίζει υπέρ των οργανισμών αυτών την παροχή μιας υπηρεσίας ή την εκμετάλλευση συγκεκριμένης δραστηριότητας», δεν επιτρέπει να προσδιοριστεί ούτε το είδος ειδικών δικαιωμάτων στο οποίο αναφέρεται η επίδικη οδηγία ούτε ως προς τι η ύπαρξη των δικαιωμάτων αυτών θα ήταν αντίθετη προς τις διάφορες διατάξεις της Συνθήκης.

32 Συνεπώς, πρέπει να ακυρωθούν οι διατάξεις της επίδικης οδηγίας κατά το μέτρο που σκοπούν στη ρύθμιση των ειδικών δικαιωμάτων.

Όσον αφορά τη δικαιολόγηση της γενικής απαγορεύσεως αποκλειστικών δικαιωμάτων

33 Η Ιταλική Κυβέρνηση φρονεί ότι, κατά το μέτρο που η χορήγηση ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων δεν είναι, αυτή καθαυτή, αντίθετη προς τη Συνθήκη, η Επιτροπή δεν έπρεπε να διατυπώσει τη γενική υποχρέωση καταργήσεως των δικαιωμάτων αυτών στον οικείο τομέα χωρίς να έχει προηγουμένως προβεί σε εμπεριστατωμένη έρευνα σχετικά με τις διάφορες ενέργειες που συνδέονται με την άσκηση των δικαιωμάτων αυτών. Κατά τη γνώμη της κυβερνήσεως αυτής, μια γενική απαγόρευση θα μπορούσε να δικαιολογηθεί μόνον αν από την έρευνα είχε προκύψει ότι η χορήγηση ειδικών ή αποκλειστικών δικαιωμάτων αποκλείει οποιαδήποτε δυνατότητα ανταγωνισμού στον οικείο τομέα. Ωστόσο, η εν λόγω κυβέρνηση φρονεί ότι από μια έρευνα δεν θα καταφαίνονταν παρά μόνο μεμονωμένοι περιορισμοί όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά οφειλόμενοι, π.χ., σε υπερβολικές οικονομικές επιβαρύνσεις. Υπό

τις συνθήκες αυτές, στην Επιτροπή εναπόκειτο να λάβει, σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, μέτρα σκοπούντα αποκλειστικώς στην εξάλειψη των συγκεκριμένων περιπτώσεων καταχρήσεων

34 Καταρχάς, πρέπει να σημειωθεί ότι ο λόγος αυτός εξετάζεται μόνο κατά το μέτρο που αφορά τα αποκλειστικά δικαιώματα, δεδομένου ότι η οδηγία πρέπει να ακυρωθεί κατά το μέτρο που σκοπεί στη ρύθμιση των ειδικών δικαιωμάτων (βλ. σκέψη 22 της παρούσας αποφάσεως).

35 Όπως προκύπτει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, απλώς και μόνον το γεγονός της δημιουργίας δεσπόζουσας θέσεως διά της χορηγήσεως αποκλειστικών, κατά την έννοια του άρθρου 90, παράγραφος 1, της Συνθήκης, δικαιωμάτων δεν είναι, αυτό καθαυτό, ασυμβίβαστο με το άρθρο 86 (βλ., κυρίως, την απόφαση της 10ης Δεκεμβρίου 1991, C-179/90, Merci convenzionali porto di Genova, Συλλογή 1991, σ. I-5889, σκέψη 16).

36 Ωστόσο, το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι η επέκταση του μονοπωλίου της εγκαταστάσεως και της εκμεταλλεύσεως ενός τηλεφωνικού δικτύου στην αγορά των τηλεφωνικών συσκευών, χωρίς αντικειμενική δικαιολογία, απαγορεύεται, καθαυτή, από το άρθρο 86 ή από το άρθρο 90, παράγραφος 1, σε συνδυασμό με το άρθρο 86, όταν η επέκταση αυτή είναι αποτέλεσμα κρατικού μέτρου το οποίο έχει κατ' αυτόν τον τρόπο ως συνέπεια την εξάλειψη του ανταγωνισμού (απόφαση της 13ης Δεκεμβρίου 1991, C-18/88, GB-Inno-BM, Συλλογή 1991, σ. I-5941, σκέψη 24). Το ίδιο συμπέρασμα επιβάλλεται και όταν το μονοπώλιο εγκαταστάσεως και εκμεταλλεύσεως επεκτείνεται στην αγορά των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών.

37 Συναφώς, από τη δέκατη έκτη αιτιολογική σκέψη της επίδικης οδηγίας, της οποίας το περιεχόμενο ουδόλως αμφισβητεί η Ιταλική Κυβέρνηση, προκύπτει ότι η χορήγηση αποκλειστικών δικαιωμάτων στους οργανισμούς τηλεπικοινωνιών ωθεί τους οργανισμούς αυτούς στο να αποκλείουν από την αγορά των

τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών τους ανταγωνιστές τους ή, τουλάχιστον, στο να περιορίζουν την πρόσβασή τους στην αγορά αυτή. Όμως, σύμφωνα με την ίδια αιτιολογική σκέψη, όλες οι εν λόγω υπηρεσίες μπορούν, καταρχήν, να προσφέρονται από φορείς εγκατεστημένους σε άλλα κράτη μέλη.

38 Επομένως, ορθώς η Επιτροπή αξίωσε την κατάργηση των αποκλειστικών δικαιωμάτων όσον αφορά την παροχή ορισμένων τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών. Κατά συνέπεια, ο προβαλλόμενος εν προκειμένω λόγος πρέπει να απορριφθεί.

Επί των δικαστικών εξόδων

39 Κατά το άρθρο 69, παράγραφος 2, του Κανονισμού Διαδικασίας, ο ηττηθείς διάδικος καταδικάζεται στα δικαστικά έξοδα. Ωστόσο, σύμφωνα με την παράγραφο 3, πρώτο εδάφιο, του ίδιου άρθρου, το Δικαστήριο μπορεί, σε περίπτωση μερικής ήττας των διαδίκων, να κατανείμει τα έξοδα ή να αποφασίσει ότι κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα. Δεδομένου ότι τα αιτήματα των προσφευγουσών έγιναν δεκτά μόνο εν μέρει, πρέπει κάθε διάδικος, συμπεριλαμβανομένης της παρεμβαίνουσας, να φέρει τα δικά του δικαστικά έξοδα.

Για τους λόγους αυτούς,

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

αποφασίζει:

1) Ακυρώνει την οδηγία 90/388/ΕΟΚ της Επιτροπής, της 28ης Ιουνίου 1990, σχετικά με τον ανταγωνισμό στις αγορές των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών κατά το μέτρο που η οδηγία αυτή σκοπεί στη ρύθμιση των ειδικών δικαιωμάτων.

2) Ακυρώνει το άρθρο 8 της οδηγίας.

3) Απορρίπτει κατά τα λοιπά την προσφυγή.

4) Κάθε διάδικος φέρει τα δικαστικά του έξοδα.

Rodríguez Iglesias Zuleeg Murray Mancini

Joliet Schockweiler Moitinho de Almeida Grévisse Edward

Δημοσιεύθηκε σε δημόσια συνεδρίαση στο Λουξεμβούργο στις 17 Νοεμβρίου 1992.

Ο Γραμματέας

J.-G. Giraud

Ο προεδρεύων

G. C. Rodríguez Iglesias